

A gyermek szerepe a válási mediáció során
Szakmai ajánlás - Tervezet

2017. március

A munkacsoport tagjai:

Bacsó Flóra, Deák Éva, Fazekas Márta, dr. Fazekas Rita, Gulyás Judit, Gyarakai Henrietta, Hunyadi Krisztina, Illyés Katalin, dr. Inzelt Éva, dr. Juhász Éva, Kukity Kriszta, dr. Maléth Anett, Rothbarth Erika, Szarvák Aranka, dr. Várkonyi – Karsai Zsuzsanna, Wagner János

Tartalom

1.	Előzmények, a munkacsoport megalakulása	3
2.	Az Európa Tanács ajánlása	3
3.	Mit jelent a gyermek mindenek felett álló érdeke?	3
4.	A gyermek érdekeinek, szükségleteinek érvényesülése	5
5.	A gyermek bevonása a válási mediációba	5
6.	A gyermek bevonásának szintjei	6
7.	A gyermek biztonságának megteremtése	7
8.	A szülők a válási mediációban	8

1. Előzmények, a munkacsoport megalakulása

2016. januárjában a Partners Hungary Alapítvány mediációs csapata egy informális **mediációs munkacsoportot** hozott létre különböző alapképzettséggel (pszichológus, jogász, szociális szakember, pedagógus) rendelkező mediátorokból. A munkacsoport **célja**, hogy az *Európa Tanács Miniszterek Bizottságának* ajánlására, valamint a hazai jogszabályi változásokra reagálva egy szakmai ajánlást fogalmazzon meg a gyermek válási mediációba történő bevonásával kapcsolatban.

A munkacsoport egy éves munkája során világossá vált, hogy nem tudunk egyértelmű választ adni a gyermekek bevonásával kapcsolatosan. Szempontokat, kritériumokat gyűjtöttünk össze, melyek mérlegelése után a mediátor maga hoz döntést a gyermek bevonásáról. Munkánk célja, hogy kidolgozzunk egy **egységes kritérium-rendszert**, amely segíthet a mediátoroknak a döntés meghozatalában. Eddigi munkánkkal ezen az úton tettük meg az első lépéseket.

A következő fejezetekkel azoknak a mediátoroknak igyekszünk támpontokat adni, akik válásban lévő családokkal dolgoznak, hiszen ezekben az esetekben mindig megjelennek a gyermekek szükségletei, érdekei és azok hatékony képviseletének kérdései.

2. Az Európa Tanács ajánlása

Az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága (ETMB) 1998. január 21-én adta ki az R(98)1. számú Ajánlását a családi jogi mediációról.

Az Ajánlás Preambulumában rögzítette, hogy **a különélés és a válás a család minden tagját érinti, különösen a gyermekeket.**

Az ajánlás alapelvei szinten rögzíti a mediáció önkéntességét, a mediátor pártatlanságát, függetlenségét, a titoktartási kötelezettséget, **a gyermek mindenképp feletti érdekét.**

3. Mit jelent a gyermek mindenképp felett álló érdeke?

Az 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről rendelkezik, melynek preambuluma az alábbi fontos alapvetést tartalmazza „... felismerve, hogy a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges, hogy családi környezetben, boldog szeretetteljes és megértő légkörben nőjön fel”. Ez a tétel is alátámasztja, hogy mennyire fontos a szeretetteljes és itt most a „teljesen” is hangsúly van családi környezet. Tény, hogy a válás során a gyermek sérül. Az, hogy milyen módon és milyen gyorsan sérül a gyermek, az a válás folyamatán, a szülők kapcsolatán, kooperációján, intelligenciáján is múlik. Természetesen pedig nem utolsósorban azon, hogy milyen eljárás keretében történik a válás, a gyermek érdekei, szempontjai hogyan kerülnek a folyamat fókuszába, a szülők milyen támogatást, útmutatást kapnak annak érdekében, hogy a válási folyamat valamennyi résztvevő (szülők és a gyermek) számára a leginkább zökkenőmentesen folyjon.

A **New Yorki Gyermekek jogi Egyezmény** 9. cikkének 3. pontja az alábbiakat rögzíti: „Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez **a gyermek mindenképp felett álló érdekeivel** ellenkezik.” Jelen passzusban már szerepel a gyermek mindenképp felett álló érdeke, amelynek a figyelembe vételével kell döntenie a gyermektől külön élő szülővel való kapcsolattartásról.

Az Egyezmény 18. cikke pedig kimondja „1. Az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy biztosítsák annak az elvnek az elismertetését, amely szerint a szülőknek közös a felelősségük a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért. A felelősség a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért elsősorban a szülőkre, illetőleg, adott esetben a gyermek törvényes képviselőire hárul. Ezeket cselekedeteikben mindenekelőtt a **gyermek mindenek felett álló érdekének** kell vezetnie.”

Reiderné dr. Bánki Erika A gyermek érdeke a felbomló családban című doktori értekezésében¹ felveti azt a kérdést, hogy a házasság felbontása, a szülők életközösségének megszűnése során miként érvényesül a gyermeki érdek. Foglalkozik továbbá azzal is, hogy milyen jogi eszközök, megoldások biztosítják a gyermek érdekének érvényesülését a család viharosabb időszakaiban. Elemzi különböző országok válási gyakorlatát. Megállapítja azt is, hogy a „New York-i Gyermekjogi Egyezmény eredményeként gyermekelhelyezési és kapcsolattartási ügyekben egyre nagyobb szerephez jut a gyermek véleménye. Ezt a tendenciát erősítette az **Európai Unió** 2000-ben elfogadott **Alapjogi Chartája** és az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2010-ben a **gyermekbarát igazságszolgáltatásról** kiadott iránymutatása is. A gyermek meghallgatásával, véleményének figyelembe vételével kapcsolatban két végpont között kell a kényes egyensúlyt megtalálni. Egyrészt fontos, hogy a gyermek az eljárásnak ne tárgya, hanem **alanya** legyen; fontos, hogy érezze, **számít a véleménye** és a felnőttek nem a feje fölött, a megkérdezése nélkül döntenek a vele kapcsolatos kérdésekben; másrészt el kell kerülni, hogy a gyermekre háruljon a döntés felelőssége, hiszen ha a gyermek mindkét szülőjéhez megfelelő módon kötődik, akkor valószínűleg nem is tud választani közöttük”. Jó megoldásnak tartja, hogy „az új Ptk.² Családjogi Könyve nem követte a német példát³, és nem tette minden körülmények közt kötelezővé a gyermek bíróság általi meghallgatását. **A gyermek meghallgatásának, véleménynyilvánításának lehetővé tétele** általánosságban ugyan a gyermek érdekét szolgálja, de vannak olyan körülmények, amikor éppen ez **az érdek a meghallgatásának mellőzése mellett szól.**”⁴

A válási mediáció lehetőséget teremt arra, hogy a folyamat során nagyobb figyelmet kapjon a gyermek, mint a bírósági eljárásban, érdekeit kiemelten kezeljék a vita rendezésekor. „A megegyezés fő célja az, hogy a **gyermeket minél kisebb trauma érje**, élete minél kevésbé változzon, és mindkét szülővel megmaradjon a lehető legjobb kapcsolata. Önmagában a közös megegyezés már ezt segíti, így a gyermeket kevésbé terheli meg, hogy a szülei vitatkoznak, konfliktusban vannak egymással. És ezt segíti a gyermekelhelyezés és a gyermektartásdíj kérdésében való közös döntés is” – írja **Dr. Barna Andrea** a válási mediációról.⁵ A megállapítást azzal egészítenénk ki, hogy ez egy nagyon fontos **lehetőség** a mediációban, a mediátor a saját

¹ Reiderné dr. Bánki Erika: A gyermek érdeke a felbomló családban. Doktori értekezés tézisei 2014. <http://doktiskjog.sze.hu/images/t%C3%A9zisek.pdf>

² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

³ BUCSI Ágnes: "A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I. rész" Családi Jog 2011/2. (17. o): „Németországban a polgári perrendtartás - illetve az Alkotmány - kötelezővé teszi a gyermekelhelyezést érintő perekben a kiskorú gyermek meghallgatását, amennyiben a gyermek beszélni tud, tehát a gyakorlatban a gyermek 2-3 éves korától kezdődően.”

⁴ Reiderné dr. Bánki Erika im. 18. o.

⁵ <http://www.drbarnaandrea.hu/valas-mediacio-gyermekelhelyezes>

eszközeivel ebben segíthet a feleknek. Ez a lehetőség viszont nem csak akkor valósulhat meg, ha a mediátor közvetlenül bevonja a gyermeket a folyamatba.

4. A gyermek érdekeinek, szükségleteinek érvényesülése

Az Európa Tanács ajánlása, valamint az erre hivatkozó hazai jogszabályok **nem adnak támpontot** arra, hogy a jogalkotó a **gyakorlatban** miként látja ezt megvalósíthatónak. Mit és hogyan kell megvizsgálni, elemezni, figyelni a mediátornak, előzetesen, illetve a folyamat során annak eldöntése érdekében, hogy pontosan **mi ez a mindenek feletti érdek?** Milyen szempontok alapján döntheti el, hogy a felek tudatában vannak-e a gyermek mindenek feletti érdekének, és ezt szem előtt tartva hozzák-e meg a döntéseiket, dolgozzák-e ki megállapodásaikat?

A mediátor gyakorlatilag eszköztelen a fenti dilemmák, kérdések megválaszolásakor. Ez az eszköztelenség okozza a legnagyobb nehézséget annak eldöntése során, hogy bevonja-e a gyermeke(ke)t a válási mediációs folyamatba.

5. A gyermek bevonásának lehetősége a válási mediációba

A munkacsoport két fontos tényező mentén igyekezett megvizsgálni a gyermek bevonását a mediációs folyamatba:

- gyermek szükségleteinek és érdekeinek figyelembe vétele, teljesülése.
- gyermek biztonsága a mediációs folyamatban és azt követően.

Amiből kiindulunk:

- A mediátor mediációs szakmailag felkészült.
- A mediátor ismerettel rendelkezik a gyermekek életkori sajátosságairól, fejlődési szakaszairól. (A munkacsoport egyöntetű véleménye, hogy csak az ezen a területen képzett mediátor dolgozhat közvetlenül a gyermekekkel a folyamat során. Ennek a feltételnek a biztosítása ezért fontos szakmai-etikai feladat azon mediátorok számára, akik a gyermek bevonását tervezik a válási mediáció folyamatába.)

Válási mediáció során a mediátor dönthet úgy, hogy:

- **nem vonja be** a gyermeket közvetlenül a folyamatba (ez az eset sem jelenti feltétlenül azt, hogy a gyermek érdekei nem jelennek meg), illetve
- **bevonja** a gyermeket is a folyamatba (azonban ez sem garancia arra, hogy a gyermek valós érdekei kiderülnek és érvényesülnek a megállapodás kidolgozása során).

Fontos szempontok a folyamat során:

- a döntéseket a szülők hozzák meg,
- a szülők a gyermek szükségleteit, érdekeit figyelembe véve hozzanak döntéseket,
- a gyermek véleménynyilvánítási joga teljesüljön,
- a gyermek biztonsága teljesüljön.

A gyermek teljes kihagyása, igényeinek figyelmen kívül hagyása és a tényleges bevonás között nagyon **sok megoldás lehetséges**. A továbbiakban a felmerülő **lehetőségek** közül a szerintünk legfontosabbakat gondoljuk végig.

Abban hiszünk, hogy a gyermek véleménynyilvánítása, a szükségleteinek, érdekeinek figyelembe vétele nem csak az ő tényleges mediációs folyamatba történő bevonásával valósulhat meg.

A gyermekkel kapcsolatban az egyik **fő konfliktust a szülők között** az okozza, hogy mindketten úgy érzik, hogy ők a gyermek érdekeit képviselik, legjobbat akarják neki, de az ő elképzelésük nagyon sokszor különböző, ellentétes azzal, amit a másik szülő akar. A legnagyobb nehézséget ennek a különbségnek az elfogadása okozza számukra. Ha azt el tudják fogadni, hogy a másik fél is a gyermek érdekeit tartja szem előtt, de máshogyan, akkor van esélyük arra, hogy mindenki számára elfogadható megoldást dolgozzanak ki.

Nagyon sok esetben viszont a szülők ezt nem tudják elfogadni, a folyamat megreked, és ez lesz a gyermek bevonásának egyik oka mind a szülők mind pedig a mediátor részéről. Így állhat elő az a helyzet, hogy amiben a felnőttek nem tudnak megegyezni, közeledni egymáshoz, abban kell a gyermeknek véleményt mondania. Ez rögtön felveti azt a problémát is, hogy a gyermek akarva, akaratlanul döntéshozó pozícióba kerül, pedig, amint azt a későbbiekben is tárgyaljuk, fontos alapelv, hogy a gyermek ne döntsön a válási mediáció során.

A gyermek bevonásának az a két legfontosabb oka, hogy teljesüljön a gyermek véleménynyilvánítási joga, és hogy a szülők, valamint a mediátor képet kaphassanak a gyermek valódi szükségleteiről, érdekeiről.

Ezzel szemben minden esetben, amikor a mediátor a gyermek bevonása mellett dönt, a legnehezebb, talán lehetetlen feladatot annak eldöntése jelenti a számára, hogy valóban a gyermek **igazi szükségletei, érdekei** jelennek-e meg a folyamatban.

6. A gyermek bevonásának szintjei

- nem beszélnek a gyermek szükségleteiről, érdekeiről
- csak a szülők kezdeményezésére és igénye szerint beszélnek a gyermek szükségleteiről, érdekeiről,
- a mediátor a gyermek közvetlen bevonása nélkül segít a szülőknek abban, hogy a gyermek szükségleteit, érdekeit feltárják és azokra fókuszáljanak,
- a szülők mindent meg tudnak beszélni, képesek felmérni és figyelembe venni a gyermek szükségleteit, érdekeit
- a szülők szakértővel beszélnek a gyermekről
- szakértő beszél a gyermekkel, és ő hozza be a gyermek érdekeit a folyamatba (elmondja a mediátornak külön, vagy a mediációs ülésen)
- a mediátor beszél a gyermekkel, és ő viszi az információt a szülőkhöz
- a mediátor beszél a gyermekkel egy segítő jelenlétében, és a mediátor viszi az információt a szülőkhöz
- a mediátor beszél a gyermekkel és utána következik az együttes ülés (szülők, gyermek)
- mediációs ülés a szülőkkal, utána, a folyamat egy adott pontján szülők - gyermek közös ülés
- mediáció a szülőkkal és a folyamat végén közös mediációs ülés a gyermek részvételével, ahol a már kész megállapodást beszélnek meg közösen
- rögtön az első alkalommal a szülők és a gyermek közös mediációs ülésen vesznek részt.

7. A gyermek biztonságának megteremtése

A gyermek bevonásának eldöntése során kiemelkedően fontos szempont a gyermek **biztonsága**. Itt a mediátor ismételten nagyon nehéz helyzetben van, mert a legkörültekintőbb előkészítés során sem lehet maradéktalanul biztos abban, hogy helyesen értékelte-e a helyzetet. Nem lehet biztosan megjósolni azt, hogy a szülők és a gyermek hogyan fognak viselkedni, ha együtt vesznek részt a mediációs ülésen. Az is kockázatokat rejt magában, ha a gyermek elmondja a véleményét egy szakembernek vagy a mediátornak, és ők közvetítik azt a szülők felé.

A biztonság megteremtésének fontos feltétele, hogy **a mediátor képzett, felkészült** legyen ahhoz, hogy, tudjon az életkorának megfelelően kommunikálni a gyermekkel a válási mediáció során, hatékonyan tudja kezelni a gyermek jelenlétét a folyamatban. Még a legbékésebb folyamatban is olyan információkhoz juthat a gyermek, amelyekről nem tudott, és amelyekkel nem tud mit kezdeni lelkiállapotából és gyermeki mivoltából (életkor, családban elfoglalt helyzet) adódóan, illetve olyan dolgokat mondhat, ami pedig a szülőket rázza meg. Mindezeket a helyzeteket a mediátornak kell kezelni.

A mediátornak az alábbi kérdések, szempontok végiggondolását követően kell döntenie arról, hogy hogyan biztosítja a mediációs folyamatban a gyermek véleménynyilvánítását, szükségleteinek, érdekeinek figyelembe vételét úgy, hogy szem előtt tartja az ő biztonságát.

Képes-e a mediátor:

- megítélni a szülők érzelmi szintjét
- megítélni, hogy milyen érzelmi viharok várhatóak az ülésen
- megítélni, hogy mennyire nyílt a szülők kommunikációja
- felismerni, ha a szülői játszma részeként használnák a gyermeket
- megítélni a gyermek értelmi, érzelmi fejlettségét (előre, és a folyamat alatt)
- megjósolni és kezelni a gyermek érzelmi megnyilvánulásait
- megjósolni és kezelni a szülők érzelmi megnyilvánulásait
- hatást gyakorolni a mediáció alatti szituációkra
- hatást gyakorolni a mediáció utáni szituációkra.

A szülők a gyermek érdekében képesek-e:

- érzéseik azonosítására
- saját érzéseik elfogadására
- egymás érzéseinek elismerésére
- indulataik kezelésére
- felelős döntéseket hozni
- a saját szükségleteiket, érdekeiket különválasztani a gyermekétől
- a gyermek szükségleteit, érdekeit játszma nélkül felmérni
- a gyermek szükségleteiről, érdekeiről beszélni
- egyetérteni abban, hogy a gyermek szükségleteit, érdekeit előtérbe kell helyezni
- játszma nélkül részt venni a mediációban.

8. A szülők a válási mediációban

Az **Egyesült Királyság Állami Számvevőszéke** készített egy tanulmányt⁶, amelyben megvizsgálták a válási mediáció, illetve családi vitákkal kapcsolatos közvetítési eljárások jellemzőit. Az angol tanulmány kitér arra is, hogy a válás során **a szülőknek Amerikában és Kanadában kötelezően** részt kell venniük egy csoportos **képzésen**, melynek célja, hogy a válás gyermekre gyakorolt hatását megértsék, e körben mélyebb ismeretekre tegyenek szert. Az ohio-i Centre for Divorce Education által életre hívott „Children in The Middle” vagyis „A gyermek a középpontban” program célja, hogy interaktív módszerekkel vezesse rá a válófélben lévő szülőket, hogy hogyan csökkentsék a válás gyermekre gyakorolt negatív hatásait. Kutatási eredmények és hatásvizsgálatok azt mutatják, hogy ezek az **oktatási programok nagyon fontos szerepet játszanak**, és számos országban fontolgatják a kötelezővé tételüket⁷.

Ideális helyzetben tehát a szülőket kell segíteni abban, hogy saját gyermekük érdekeinek, szükségleteinek mentén tudjanak gondolkodni, kommunikálni és megállapodást kidolgozni, ők ügyeljenek gyermekük biztonságára is. Amennyiben ez nem valósul meg, a mediátornak kell döntenie arról, hogy milyen szinten vonja be a gyermeket, de minden esetben tartsa szem előtt, hogy ő felelős a gyermek biztonságáért a mediációs folyamatban, amely az előkészítést, az ülést és bizonyos mértékig az ülést követő időszakot is magában foglalja.

A tervezettel kapcsolatban várjuk észrevételeiket a partners@partnershungary.hu címre, vagy közvetlenül Kukity Krisztina munkatársunknak (kukityk@partnershungary.hu)!

Köszönettel: a munkacsoport tagjai.

⁶ Legal Aid and Mediation for People Involved in Family Breakdown (2007) <https://www.nao.org.uk/report/legal-aid-and-mediation-for-people-involved-in-family-breakdown/>

⁷ Legal Aid and Mediation for People Involved in Family Breakdown (2007) <https://www.nao.org.uk/report/legal-aid-and-mediation-for-people-involved-in-family-breakdown/> 26. oldal